

в разработке концепции профильного обучения, как на уровне государства, так и на уровне моделирования отдельных профильных школ в сельской местности.

Ключевые слова: вариативные модели профильных общеобразовательных учебных заведений; модель профильной школы; особенности развития профильной школы; профильное обучение; факторы развития сельской профильной школы.

Ivaniuk H. DEVELOPMENT OF VARIABLE MODELS OF SPECIALIZED SCHOOLS IN RURAL AREA: SOCIAL AND PEDAGOGICAL ASPECTS

In the article highlights the results of theoretical analysis and study of the problem of the functioning and development of varied models of specialized schools in rural areas of the independent Ukraine. According to the results of scientific research revealed the factors that influenced the formation of models of specialized schools, namely: socio-cultural (needs of labor market of village, district, state); motivation of parents regarding the education of children and prepare them for work; close relations with the social environment conducive cooperative educational resources; early socio-cultural self-identification of the individual, which leads to early formation of professional motivation; small size and incomplete completeness of rural schools. By pedagogical factors include the following: personal social and professional trajectory of the student; integration of teacher professional functions; create educational environment of specialized schools.

Justified the essence of internally school and externally school forms of profile differentiation. According to this characteristic are allocated and systematized models of specialized schools in rural areas.

To models that distinguish for externally school form of profile studies include the following: «school - socio-cultural center», «education district», «Comprehensive schools - vocational schools», «Comprehensive schools - higher education institution», «training-educational complex».

In most of the complete schools operates models that are based on internal school profiled differentiation: Single field comprehensive schools, dynamic profile group, specialized education for individual plans and programs.

The article describes the essential features of models specialized schools that have proliferated in rural areas and are promising for further development.

Key words: factors of school development; model of specialized schools; rural school; specialized education; trends of the development of specialized schools.

Рецензенти

Мартиненко С. М. – д. пед. н., проф.,

Піддячий М. І. – д. пед. н., проф.

Стаття надійшла до редакції 12.03.2015

Прийнято до друку 26.03.2015

УДК 316.614-058.86:316.647.8

Л. М. Вовк

ВПЛИВ ГЕНДЕРНИХ СТЕРЕОТИПІВ НА ПРОЦЕС СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДИТИНИ

Розглянуто закономірності гендерного розвитку людини; вивчено поняття соціалізації; узагальнено сучасні уявлення про соціалізацію; проаналізовано поняття стереотипів та гендерних стереотипів, як одного з їх різновидів; виявлено особливості статево-рольових стереотипів в освіті і їхнє значення в процесі соціалізації дитини; досліджено соціально-рольову теорію гендерних відмінностей в соціальній поведінці; проаналізовано ефекти статевого стереотипу; вивчено традиційні уявлення про маскулінне та фемінне у суспільстві; виділено позитивні та негативні ефекти гендерних стереотипів.

Ключові слова: гендерний розвиток; гендерні ролі; ефекти статевого стереотипу; маскулінність; соціалізація дитини; соціально-рольова теорія гендерних відмінностей; статево-рольові стереотипи; фемінність.

Вступ. Наша країна задекларувала принцип рівності чоловіків та жінок в усіх сферах суспільного життя на рівні Конституції, національного законодавства та приєдналася до відповідних міжнародних правових актів. Однак, основною проблемою тут залишається декларативність та формалізм законодавчих по-

ложень. Крім того, не можна ігнорувати стійких гендерних стереотипів масової свідомості та практики гендерної соціалізації, що відтворюють історично сформований нерівноправний розподіл соціальних ролей чоловіків та жінок. При цьому, гендерна нерівність знаходить своє відтворення і підкріплення, в першу чергу, у процесі соціалізації

особи, в результаті чого традиційні гендерні стереотипи не тільки відтворюються, але й передаються від покоління до покоління.

Незважаючи на те, що багато сучасних соціальних стандартів, норм й цінностей стають більше гнучкими, сила гендерних установок – дотепер є однією з головних їхніх характеристик; суспільство в більшій своїй частині непохитно відтворює стереотипи минулого. У зв'язку із цим діагностика вивчення гендерних стереотипів представляється необхідною і досить актуальною.

Соціальні стереотипи як одна з найбільш цікавих і небайдужих сфер у функціонуванні суспільства протягом століть вивчалася багатьма дослідниками, такими як У. Ліппманом, Т. Шібутані, В. Трусов, Л. Стрікленд, А. Бодалевим та іншими. Серед українських вчених ґрунтовні дослідження гендерної системи в Україні здійснюють І. Жеребкіна, І. Головащенко, І. Лебединська, Т. Мельник, Н. Чухим; гендерних стереотипів і гендерних ролей – Т. Виноградова, Т. Говорун, О. Кікінежді, В.Семенов, П. Горностай та ін.

Питання гендерної стереотипізації висвітлене у роботах багатьох відомих психологів і соціологів, зокрема таких як Л. Колберг, Е. Маккобі, К. Джеклін, А. Ерхард, С. Бем, Н. Смелзер, І. Кленіна, М. Арутюнян, М. Баскова, Н. Лавриненко, Т. Гурко та ін. У стереотипному образі чоловіка присутні якості, які в першу чергу корелюють із діяльністю й активністю: заповзятливість, прагнення до досягнення мети й до змагання, схильність до авантюризму, рішучість, наполегливість, відвага, самоконтроль, упевненість у своїх силах, нонконформізм, бажання бути оригінальним, уміння робити бізнес. Жінці ж, навпаки, приписують такі якості як пасивність, нерішучість, обережність, турбота про дотримання норм, конформізм (Рябова Т. Б., 2003, с.122).

Мета статті полягає в дослідженні впливу та обґрунтуванні значимості гендерних стереотипів у процесі соціалізації.

До **найбільш поширених визначень соціалізації**, на думку українського дослідника Л. Е. Орбан-Лембрик, належить таке: «соціалізація – це процес входження індивіда в суспільство, активного засвоєння ним соціального досвіду, соціальних ролей, норм, цінностей, необхідних для успішної життєдіяльності в певному суспільстві» (Орбан-Лембрик Л. Е., 2003).

Гендерна соціалізація – це процес, під час якої відбувається засвоєння зразків поведінки у залежність від статі, тобто, навчання з того що є соціально прийнятним чоловікам і жінкам. Процес гендерної соціалізації визначається й направляється за допомогою різних соціальних і культурних засобів. Для цього в кожному суспільстві існують певні гендерні ролі. Під гендерною роллю розуміють систему соціальних стандартів, приписань, стереотипів, яким людина повинна відповідати, для того щоб її визнавали як хлопчика або дівчинку.

Проблематику гендерних відмінностей досліджувала науковець Е. Іглі, яка у своїй монографії «Міжстатеві відмінності в соціальній поведінці» запропонувала теорію, що описує механізм взаємодії культури і біології у їх виникненні (див. рис. 1).

Різні впливи, в тому числі дитячий досвід і біологічні фактори, наштовхують дітей як майбутніх чоловіків і жінок на вибір різних ролей. Власне, очікування, навички і переконання, пов'язані з цими різними ролями, і впливають на їхню подальшу поведінку як чоловіків і жінок.

На процес соціалізації великий вплив мають гендерні стереотипи, які направляють його. Е. Іглі припустила, що гендерні стереотипи керуються соціальними нормами, сповідуючи які людина «знаходить» гендерну роль. Завдяки ретрансляційній функції гендерні стереотипи відтворюються з покоління до покоління. Засвоюються вони з дитинства, і провідниками гендерних стереотипів є інститути соціалізації і агенти впливу (сім'я, однолітки, школа, ЗМІ й т.д.) (Іглі Е., 1996).

Під гендерними стереотипами ми розуміємо узагальнені уявлення, що сформувалися в культурі

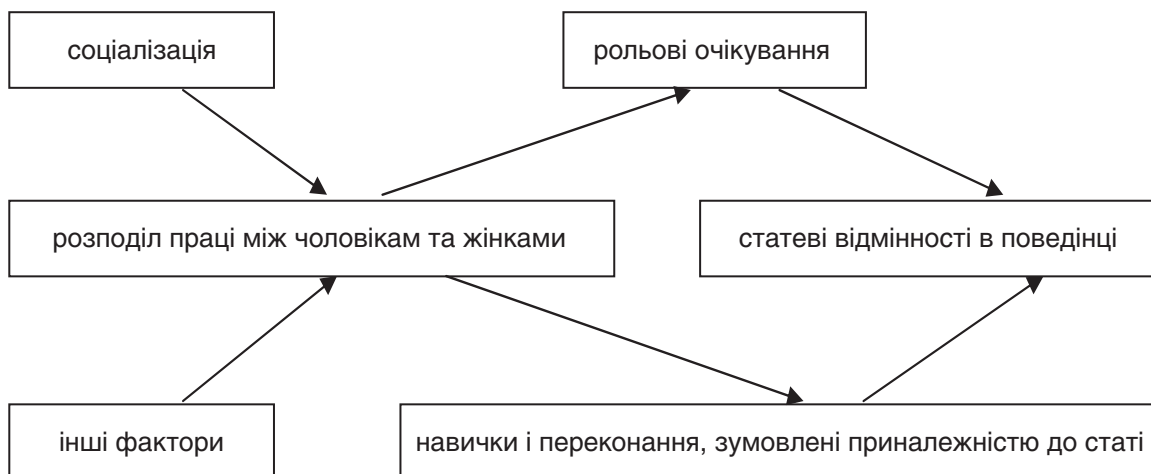

Рис.1 Соціально-рольова теорія гендерних відмінностей в соціальній поведінці

у відношенні до поведінки чоловіка і жінки. Поява гендерних стереотипів обумовлена тим, що через культурно-історичні моделі відносин вибудовувалися погляди про стать особистості чоловіка і жінки.

Історично склалося так, що майже в кожній культурі жінки і чоловіки виконували різну роботу, в цілому світі робочі місця поділені за статеву ознакою. Риси характеру, які суспільство традиційно приписує чоловікам, вважаються більш цінними, ніж стереотипні жіночі якості. В зв'язку з цим певна частина жінок навіть почувають себе неповноцінними істотами у порівнянні з чоловіками. А відтак витоки нерівності статей слід шукати в історичному розподілі праці між чоловіком та жінкою, який у процесі виникнення парної сім'ї закріпив за сильною статтю функції захисника, годувальника, а за жінкою – виховну опікувальну роль. Звідси і традиційний розподіл статевих ролей: чоловік – лідер, організатор і спрямовуюча сила в сім'ї та суспільстві, жінка – виконавець і послужниця, берегиня сімейного вогнища, чий простір обмежується відомим німецьким висловом: «Kirche, Kuche, Kinder – церква, кухня, дати» (Говорун Т. В., Шарган О. М., 1990).

У сучасному світі в суспільній свідомості і практиках взаємодії гендерні стереотипи розглядаються як «істинні» і часто, трансформувалися у цінності, формують нормативні образи «істинної» фемінінності, маскуліності. Таким чином, існуюча норма поведінки перетворюється на припис. Гендерні стереотипи визначають статусні характеристики чоловіків і жінок, закріплюючи домінуюче становище чоловіків і дискримінаційні практики щодо жінок (Кравець В. П., 2003).

Кравець В. П. виділяє декілька груп гендерних стереотипів. До першої він відносить стереотипи маскуліності-фемінінності. Стереотипному уявленню маскуліності приписуються «активно-творчі» характеристики, інструментальні риси особистості, як-от: активність, домінантність, впевненість у собі, агресивність, логічне мислення, здатність до лідерства. Фемінінність, навпаки, розглядається як «пасивно-репродуктивне начало», що проявляється в експресивних особистісних характеристиках: залежності, турботливості, низькій самооцінці, емоційності. Маскулініні характеристики зазвичай протиставляються фемінінним, розглядаються як протилежні, взаємодоповнюючі.

Друга група гендерних стереотипів включає уявлення про розподіл сімейних і професійних ролей між чоловіками і жінками. Для жінки найзначущою соціальною роллю вважається роль домогосподарки, матері. Жінці приписується перебування у приватній сфері життя – дім, народження дітей, на неї покладається відповідальність за взаємини в сім'ї. Чоловікам приписується активність у громадському житті, професійний успіх, відповідальність за забезпечення сім'ї.

Третя група гендерних стереотипів визначається специфікою змісту праці. Відповідно до традиційних уявлень вважається, що жіноча праця має носити виконавський, обслуговуючий характер, бути частиною експресивної сфери діяльності. Жінки найчастіше працюють у сфері торгівлі, охорони здоров'я, освіти. Для чоловіків можлива творча і керівна робота, їх праця визначається в інструментальній сфері діяльності.

Гендерні стереотипи виступають своєрідними генеральними угодами про взаємодію «чоловічого» і «жіночого». Позитивним у дії гендерних стереотипів є підтримка міжособистісного і міжгрупового взаєморозуміння і співпраці. Культурні стереотипи, повинні бути одночасно ригідні й гнучкі, щоб, з одного боку, забезпечувати стійкість уявлень, з другого – не зупиняти розвиток суспільства.

Негативним у дії гендерних стереотипів є те, що вони можуть негативно впливати на самореалізацію чоловіків і жінок, виступати бар'єром у розвитку індивідуальності, особливо тих якостей, які не відповідають певному статево-рольовому стереотипу. В дорослих чоловіків поява цього страху може бути зумовлена уявленнями про те, що гомосексуалізм властивий чоловікам з рисами жіночності. Тому чоловіки з вираженим традиційним підходом до чоловічої ролі можуть вважати, що якщо чоловік не повинен бути емоційним, то немає чого вдосконалювати експресивні здібності і здатність розуміти емоції інших (Логвінова Д. В., 2002, с. 154-155).

Інший негативний ефект статевих стереотипів – це різна інтерпретація та оцінка однієї й тієї ж події, залежно від того, до якої статі належить учасник цієї події. Це наочно проявляється у сприйнятті дорослими дітей різної статі. Цей ефект гендерних стереотипів проявляється і в тому, що з одиничного випадку робляться великі узагальнення. Варто, наприклад, жінці-водію порушити правила дорожнього руху, як чоловіки відразу узагальнюють: «Я ж казав, що жінки не вміють керувати авто».

Третій негативний ефект гендерних стереотипів міститься у гальмуванні розвитку тих якостей, які не відповідають даному статево-рольовому стереотипу. Вважається, наприклад, пише Н. Н. Обозов, що чоловік повинен бути витриманим, урівноваженим, безстороннім у взаєминах з іншими людьми. Більша емоційність жінок є одним зі стійких гендерних стереотипів. Для особи чоловічої статі проявити почуття – це значить, порушити норму мужності. У результаті в хлопчиків може розвинути фемінофобія, тобто страх перед проявом у себе жіночності. Тому чоловіки з вираженим традиційним підходом до чоловічої ролі можуть вважати, що раз чоловік не повинен бути емоційним, то немає потреби удосконалювати експресивні здібності й здатність розуміти емоції інших.

Таким чином можна зробити висновок, що хоча в сучасному суспільстві уявлення про мужність і жіночність стають більш гнучкими для сприйняття, все-таки багатьом людям потрібна допомога психолога для того, щоб прийняти себе й свої якості, які не завжди схвалюються традиційними поглядами суспільства.

Кожне суспільство, кожна культура виробляють певний комплекс ознак, яким повинна відповідати поведінка представників кожної статі. Такі ознаки представлені у кожному суспільстві у вигляді статево-рольових стереотипів маскулінності і фемінінності, зміст яких обумовлений рівнем розвитку суспільства, розподілом праці в ньому, культурою, релігією, звичаями. Статево-рольові стереотипи — це цінності, мотиви, типи поведінки, що розглядаються як більш прийнятні для представників однієї статі, ніж для іншої. Статево-рольові стереотипи суспільства визначають стиль поведінки чоловіків (хлопчиків) і жінок (дівчаток) і, таким чином, відображають зразки, через які ми сприймаємо і реагуємо на представників кожної статі.

Такі статево-рольові стереотипи означають поєднання певних властивостей, способів поведінки і ставлень з одного боку, та уявлень про чоловіків і жінок з іншого, що в сумі утворює культурно схвалювані характеристики представників кожної статі.

Визнаємо, що статево-рольові стереотипи, що є усталеними в нашому суспільстві, потребують глобального корегування. Породження статево-рольових стереотипів у освіті, що не дають можливості дітям об'єктивно судити про реальність світу, формувати власне світобачення відбувається через:

- педагогічне спілкування (на засадах статево-рольового підходу);
- дитячі твори (змістові складові яких не відповідають гендерно-нейтральній схемі);
- традиційну систему виховання (орієнтація на категоричний розподіл статево-рольових ролей), які встановлюють серйозні перешкоди для ефективного розвитку демократичного суспільства.

Примітно, що в більшості освітніх установ традиційними є стилі навчання і спілкування, які віддзеркалюють гендерну стратифікацію суспільства й культури, чим демонструють категоричну соціальну диференціацію людей, розподіл професій на суто чоловічі та суто жіночі, підкреслюючи, таким чином, нерівність статусів чоловіків і жінок сучасної України.

Очевидно, що жорсткі стандарти традиційної культури щодо специфічних особливостей хлопчиків і дівчаток, які пропагуються суспільством

через освіту, є стереотипом і стають на заваді ефективної соціалізації вихованців. Крім того, аналіз планів виховної роботи вихователів показав, що переважна більшість педагогів продовжує в них відтворювати як традиційний підхід до виховання дітей різних статей, так і гендерні стереотипи і настанови. Це певний зразок прихованого виховного плану, що передає гендерну дискримінацію і є інструментом впровадження гендерних стереотипів. Діапазон залучення дітей різних статей до використання своїх можливостей доволі однобічний; виховні впливи педагогів обмежуються традиційними уявленнями про дотримання дітьми правил взаємодії.

Висновки. Розуміння гендерного стереотипу надзвичайно важливо, оскільки багато талановитих людей змушені боротися з химерами не тільки суспільства, але й своїми власними. Усвідомлення й прийняття того факту, що кожна людина, поза залежністю від її гендерної приналежності, є індивідуальністю, зі своїм набором психологічних якостей і властивостей, співвідношенням маскулінності й фемінінності в психіці, дозволить кожній індивідуальності й суспільству в цілому стати більш продуктивним і гармонічним.

Суспільні стереотипи стосовно жіночих і чоловічих гендерних ролей здатні впливати на гендерний розвиток людини. На індивідуальному рівні традиційні гендерні стереотипи обмежують розвиток особистості, можливості самореалізації, вибору моделей та манер поведінки, видів професійної діяльності, кар'єрного просування, звужують або розширюють економічні, політичні та соціальні можливості людини. На рівні міжособистісних відносин стереотипні уявлення обмежують прояви тих соціально-психологічних рис, що їх вважають неприйнятними цій статті.

Виділяють два основні способи руйнування традиційних уявлень про маскулінне та фемінне у суспільстві. Перший — просвітництво, поширення науково обґрунтованих знань з метою привернути увагу людей до нерідко упереджених та хибних стереотипних уявлень та їхнього впливу на ставлення до себе та інших. У цьому могли б допомогти ЗМІ. Однак, сьогодні ЗМІ в Україні є трансляторами традиційних гендерно-рольових стереотипів. Другий, значно ефективніший, спосіб руйнування традиційних уявлень полягає в забезпеченні й заохочуванні в громадській сфері суспільства багатьох прикладів успішного виконання гендерно-нетрадиційних ролей. Це можливо лише при підтримці владних органів, політичних партій та громадських організацій.

Література

1. **Говорун Т. В., Шарган О. М.** Батькам про статево виховання дітей. — К.: Рад. школа, 1990. — 160 с.
2. **Игли Е.** Межполовые различия в социальном поведении. — М., 1996. — 245 с.
3. **Кравець В. П.** Гендерна педагогіка. Навчальний посібник. — Тернопіль: Джура, 2003. — 416 с.

4. **Логвінова Д. В.** Вплив гендерних установок на розвиток і становлення особистості // Вісник ХДПУ ім. Г. С. Сковороди. Психологія. – Харків: ХДПУ, 2002. – Вип.9. – С. 154-155.
5. **Орбан-Лембрик Л. Е.** Соціальна психологія: Посібник. К.: Академвидав, 2003. – 448 с.
6. **Рябова Т. Б.** Стереотипы и стереотипизация как проблема гендерных исследований // Личность. Культура. Общество. – М., 2003. – Вып.1-2 (15-16). – С.122-123.

References

1. **Novorun, T. V., Sharhan, O. M.** (1990). Parents of children sex education. Kyiv: Soviets. School (in Ukrainian).
2. **Yhly, E.** (1996). Intersexual differences in social behavior. Moscow (in Russian).
3. **Kravets V. P.** (2003). Gender pedagogy. Textbook. Ternopil (in Ukrainian).
4. **Logvinov, D. V.** (2002). Influence of gender on the development of plants and identity formation. Bulletin HDPU them. GS Pans. Psychology. Kharkov: HDPU, 9, 154-155 (in Ukrainian).
5. **Orban-Lembryk L. E.** (2003). Social psychology: Handbook. Kyiv: Akademvydav (in Ukrainian).
6. **Ryabova, T. B.** (2003). Stereotypes and stereotyping as a problem of gender studies. Personality of research. Culture. Society. Moscow, 1-2 (15-16) (in Russian).

Вовк Л. М. ВЛИЯНИЕ ГЕНДЕРНЫХ СТЕРЕОТИПОВ НА ПРОЦЕСС СОЦИАЛИЗАЦИИ РЕБЕНКА

Рассмотрены закономерности гендерного развития человека; изучено понятие социализации; обобщены современные представления о социализации; проанализировано понятие стереотипов и гендерных стереотипов, как одного из их разновидностей; выявлены особенности поло-ролевых стереотипов в образовании и их значение в процессе социализации ребенка; исследовано социально-ролевую теорию гендерных различий в социальном поведении; проанализированы эффекты половых стереотипов; изучено традиционные представления о маскулинное и фемининное в обществе; выделено положительные и отрицательные эффекты гендерных стереотипов.

Ключевые слова: *гендерный развитие; гендерные роли; эффекты половых стереотипов; маскулинность; социализация ребенка; социально-ролевая теория гендерных различий; поло-ролевые стереотипы; феминность.*

Vovk L. IMPACT ON GENDER STEREOTYPE SOCIALIZATION PROCESS CHILD

The article examines patterns of gender development rights; studied the concept of socialization; summarizes the current understanding of socialization; the notion of stereotypes and gender stereotypes as one of their species; the particular sex-role stereotypes in education and their importance in the socialization of the child; studied social role theory of gender differences in social behavior; analyzed the effects of sexual stereotypes; studied traditional notions of masculine and feminine in society; highlighted the positive and negative effects of gender stereotypes; organized distribution of social roles diagnosis and study of gender stereotypes; carried description stereotypical image, social and cultural facilities; researched problem of formation of images «true» femininity and masculinity; the problem of the emergence of gender stereotypes due to the fact that because of cultural and historical relationship models were built views about gender identity of men and women; made interpretation and evaluation of the same events, depending on which sex belongs participant of the event; the problem of combining certain properties, behaviors and attitudes on the one hand, and the perceptions of men and women on the other, which together form a culturally acceptable characteristics of representatives of both genders; the problem of limitation of personal development, the possibility of self-selection models and manners, professional activities, career advancement, narrowing or widening economic, political and social human capabilities; the model of an educational plan that conveys gender discrimination and is a tool for implementing gender stereotypes.

Keywords: *gender development; gender roles; effects of sex stereotypes; masculinity; sotsializtsiya child; social-role theory of gender differences; sex-role stereotypes; femininity.*

Рецензенти

Квас О. В. – д. пед. н., проф.,
Скотна Н. В. – д. філос. н., проф.

*Стаття надійшла до редакції 12.03.2015
Прийнято до друку 26.03.2015*